

METİN-YORUM İLİŞKİSİ VE NÜZÛL ORTAMI BİLGİSİ BAĞLAMINDA NÛR SÛRESİ 61. ÂYET*

Gökhan ATMACA**

Öz

Bu çalışma, âyetlerin anlaşılmasında, metin-yorum ilişkisi özelinde nüzûl ortamı bilgisinin önemine işaret için kaleme alınmıştır. Bu minvalde örnek olarak Nûr sûresi 61. âyetin klasik dönemden itibaren anlaşılmasına dönük rivayetler ve müfessirlerin yorum katkısı üzerinde durulmuştur. Ayrıca çağdaş dönemde haremlik-selamlık mevzuuna dönük güncel probleme âyetten çözüm arayışına değinilmiştir. Böylece söz konusu çözüm arayışının –sadece- Nûr sûresi 61. âyetle ilişkilendirilmesinin eleştirisi yapılmıştır. Çalışmamızda konu haremlik-selamlık mevzuunun dini boyutu, helalliğinin ya da haramlığının sınırlarının tespiti değildir. Nûr sûresi 61. âyetin bu mevzu ile doğrudan ilişkilendirilmesi, tarihsel bağlamın göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu da âyete metin dışı anlam yüklemesine –doğrudan âyetten çıkamayacak sonuca varılmasına- sebep olmaktadır. Amacımız âyetlerin ana gayesinin/maksadının ortaya konulması sürecinde nüzûl ortamı bilgisinin göz ardı edilmemesine işaret etmektir. Kanaatimize göre çağdaş dönemle âyet arasındaki irtibatın bu gaye/maksat çerçevesinde kurulması daha doğru olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Nûr Sûresi, Nüzûl, Âyet.

* Geliş Tarihi / Received Date : 10.02.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date : 29.06.2019

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, gatmaca@sakarya.edu.tr.

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8672-3810

TEXT-COMMENT RELATIONSHIP AND SURAH NÛR IN THE CONTEXT OF THE NUZUL ENVIRONMENT KNOWLEDGE

Abstract

This study was written to point out the importance of the knowledge of the descend environment in the context of text-interpretation relationship in understanding the verses. In this manner, as an example, 61st verse of Surah an-Nûr from the classical period to understand the narratives and commentaries on the contribution of commentators are dwelled on. Also, the search for a solution to the current problem regarding the privacy (the possibility of women and men to be together) in the contemporary period is mentioned. Thus, it was criticized that the search for a solution was related to the -only- 61st verse of Surah an-Nûr. In our study, the religious dimension of the issue of the privacy is not the determination of the limits of the lawful or unlawful. The direct correlation of 61st verse of Surah an-Nûr with this issue leads to the disregard of the historical context. This causes the verse to impose non-textual meaning -a conclusion that cannot be drawn directly from the verse. Our aim is to point out that the knowledge of the descend environment should not be ignored in the process of revealing the main purpose / aim of the verses. In our opinion, it would be more accurate to establish the connection between the contemporary period and the verse within the framework of this purpose.

Keywords Tafsir,; Surah an-Nûr, Revelation, Verse.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim'in her bir âyeti nâzil olduğu ilk günden itibaren muhatapları tarafından anlama faaliyetine konu olmuştur. Bu yaklaşım her devirde Müslümanların öncelikli meselelerinden olmuş ve onlar Kur'an'la rabıtalarnını bu haliyle devam ettirmişlerdir. Kur'an'ın ilk muhatabı olan sahabe nüzûl ortamı bilgisine sahip oldukları için genel olarak âyetleri anlamada avantajlı konumda olmuşlardır. Söz konusu kazanım, sahabeyi âyetleri murad-ı ilahi çerçevesinde anlamaya sevk etmiştir. Sahabeden sonraki nesiller içinse nüzûl ortamı bilgisi artık yaşanan bir durumdan ziyade tarihi bir veri olarak ulaşılmaması gereken bir obje olmuştur. Genel olarak 1400 yıllık İslam ilim geleneğinde bu husus önemsenmiştir. Ancak yine de âyetleri anlamada kimi zaman nüzûl ortamı bilgisine başvurulmadığı görülebilmektedir. Bu gibi durumlarda yorumcunun kimi âyetlere yorum yüklemesi kaçınılmaz olmuştur.

Bu husus âyete muradının ötesinde anlam vermeye ve “Kur’an merkezli” iddiası ile şahsi fikirlerin ya da kanaatlerin Kur’an adına söylenmesine sebep olmuştur veya olmaktadır. İşte biz bu makalede Nûr sûresi 61. âyet ekseninde yürütülen ve âyete metin dışı yorum yüklemesi yapıldığı kanısına vardığımız meseleyi ele alacağız. Söz konusu mesele aile içi ya da dost meclislerinde haremlik-selamlık ile ilgilidir. İzzet Derveze,¹ Mehmet Okuyan ve Şaban Ali Düzgün’e göre ilgili âyet, dost meclislerinde kadın ve erkeğin bir arada bulunabilmesine imkân tanımaktadır.² İşte biz burada bu âyetin söz konusu iddiaya mesnet teşkil edilip edilemeyeceğini tartışacağız. Bu çerçevede öncelikle nüzûl ortamı bilgisi ile kastımızın ne olduğu üzerinde duracağız. Ardından âyetin ilgili bölümünün klasik dönem ve çağdaş dönem müfessirlerince nasıl tefsir edildiğini tespit edeceğiz. Daha sonra ise genel bir değerlendirme yapacağız.

1. NÜZÛL ORTAMI BİLGİSİ

Âyetin ya da âyetlerin nâzil olduğu zamanın ve mekânın yerel şartlarının tespitine nüzûl ortamı bilgisi diyebiliriz. Bu çerçevede nüzûl ortamı dediğimizde Kur’an’ın nâzil olduğu coğrafya³ ekseninde dil⁴ ve kültürün bilinmesinde zaruret

¹ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, Dâru İhyâi'l-kütübî'l-arabiyye (Kahire: 1383), 8: 448-450.

² Bk. Youtube, “Bırakın Şu Ayeti Diyenlere Cevap Mehmet Okuyan”, erişim: 12 Şubat 2018, [https://www.youtube.com/watch?v=JzTfK4-m-GU](https://www.youtube.com/watch?v=JzTfK4-m-GU;); Dailymotion, “Nûr 61 ve Haremlik Selamlıkla İlgili Bir Anı”, erişim: 12 Şubat 2018, <https://www.dailymotion.com/video/x14d6zz>; Youtube, “İslam’da Kadın”, erişim: 12 Şubat 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=guG5JPOjzJ0>.

³ Kur’an’ın anlaşılması hususunda önemli olan unsurlardan bir tanesi indiği coğrafyanın dil, kültür, örf-adet vs. bakımından tam olarak bilinmesidir. Zira Kur’an ilk olarak belli bir coğrafya üzerinde bulunan insanlara hitâben indirilmiştir. Tabiidir ki bu hitâbın muhatabı olan şahıslar, hayatı içerisinde buldukları coğrafya dâhilinde yaşıyor ve algılıyorlardı. Kur’an’ı algılayışları da buldukları coğrafya dâhilinde mümkündür. Bu sebeple hâlihazırda âyetlerin anlaşılmasında nüzûl coğrafyasının bilinmesi önem arz etmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bk. Gökhan Atmaca, *Hiz. Ömer’in Kur’an Anlayışı ve Tefsir İlmine Katkıları* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011), 30-34.

⁴ Arapçada dil terimine karşılık olarak lügat ve lisan kelimeleri kullanılmaktadır. el-Leğâ, ses anlamında olup; lisan ise konuşmaya yarayan uzuv mânâsına gelir. Bk. Ebû Nasr İsmâil b. Hammad el-Fârâbî el-Cevherî, *es-Sihah tâcü'l-luga ve sihâhi'l-arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Atar (Beyrut: 1990), 6: 2195, 2483. Kur’an’ın nâzil olduğu dönemdeki dil olan Arapça, o dönem ve bölgenin kendisine özgü şartlarının, Arap örf ve adetlerinin, kısmen de bir hayat tarzının ürünüdür. Dolayısıyla Arap dilindeki kelimenin anlamını belirleyen şey, o çevrenin ve o şartların içerisinde doğmuş olan Arap kültürüdür. Dilin kültürden bağımsız olmadığını, dolayısıyla bir dili kullanmakla, o dilin ait olduğu kültür evrenine girilmiş olacağını göz önünde bulundurduğumuzda, Kur’an’ın söyleminin muhataplarla kurduğu yakınlığın dil vasıtasıyla gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu çerçevede bir müfessirin söz konusu dili bilmeden tefsir yapması mümkün değildir. Bu konuda geniş bilgi için bk. Atmaca, *Hiz. Ömer’in Kur’an Anlayışı*, 34-36.

olduğu açıktır. Daha özelde ise âyet ya da âyetlere özel esbâb-ı nüzûle⁵ vakıf olunması murâd-ı ilahînin açığa çıkması açısından oldukça önemlidir. Bu meyanda bir müfessirin-yorumcunun ya da meal yazarının söz konusu bilgilerden bihaber âyetleri anlamlandırma ve yorumlama yoluna gitmesi doğru bir metot olmayacaktır. Esasen bu husus ilk Kur'an yorumcuları tarafından da kabul gören bir durum olduğu için o günlerden itibaren her devirde ve zeminde nüzûl ortamı bilgisi âyetlerin izahında başvuru kaynağı olmuştur. Bu minvalde özel olarak esbâb-ı nüzûlü konu alan eserler ortaya konulduğu gibi⁶ çoğu müfessir, âyetleri izahta esbâb-ı nüzûle yer vermekten ya da âyetin indiği ortamı tasvirinden kaçınmamış, bu tür bilgilerden bigâne kalmamıştır. Bu konudaki farkındalık genel olarak İslam ilim geleneğinde yerini korumuş olmakla birlikte kimi zaman bu hususun göz ardı edilebildiği de gerçektir. Bunun sebebi kimi zaman siyâsî, mezhebî ya da dönemsel çeşitli akımlar;⁷ problemi çözme arzusu ve tabii olarak nas eksenli çözüm arayışı olabilmektedir. Bu konuda Nûr sûresi 61. âyet çarpıcı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kimi ilim adamlarının söz konusu âyeti nâzil olduğu ortam bilgisine başvurmadan yorumladıkları görülmektedir. Böylece kanaatimize göre âyete anlam/yorum genişlemesi/yüklemesi yapılmaktadır. Halbuki anlam genişlemesinin önüne geçmenin yolu, Kur'an'ın kendi tarihinde okunması ilkesini işletmekte yatmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi burada karşımıza öncelikle Arap dili gelecektir. O halde öncelikli mevzu dönemin Arapçasının bilinmesidir. Daha sonra her bir âyetin ya da pasajın vahyedildiği dönemin tarihsel bağlamında okumasının yapılmasıdır. Bu türden bir okuma esbâb-ı nüzûl bilgisine ulaşmayı gerekli kılar.⁸ Her bir âyetin ya da pasajın sebab-i nüzûlünün bulunmadığı/bulunamayacağı varsayıldığında esbâb-ı nüzûl bilgisinin de kimi zaman yetersiz kaldığı anlaşılabilir. Ancak burada karşımıza esbâb-ı nüzûl bilgisini de kapsayan bir unsur çıkmaktadır. O da toptan nüzûl dönemi

⁵ Nüzûl ortamında meydana gelen bir olay ya da Hz. Peygamber'e yöneltilmiş bir soru mukabilinde bir veya daha fazla âyetin ilgili konularda hükmü açıklamak üzere inmesine esbâb-ı nüzûl denir. Bk. Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fi 'ulumi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim (Kahire: 1985), 1: 82; Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân fi 'ulumi'l-Kur'an* (Mısır: ts.), 1: 99; İsmâil Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: 1995), 115; Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Rolü* (İstanbul: 1994), 68.

⁶ Bu konuda geniş bilgi için bk. Muhsin Demirci, "Esbâb-ı Nüzûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 361-362.

⁷ Süleyman Gezer, "Metin-Yorum İlişkisi Çerçevesinde (13) Ra'd Suresinin 41. Ayeti", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 8/4 (2008): 148.

⁸ Mustafa Öztürk, *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak: Tefsirde Anakronizme Ret Yazıları*, (Ankara: Ankara Okulu, 2017), 60-61.

coğrafyasının imkanlarıdır. Yani örf, adet, anane, güncel meseleler ve tarihi seyir vb. bunlar arasında sayabiliriz. Dolayısıyla Kur'an yorumcusunun söz konusu dönemin tüm bu imkanlarını kullanması gerekmektedir. Hele hele yorumcunun âyetle ilgili nüzûle dair sebepleri aktaran özel rivayetlerden müstağni kalması düşünülemez. Bu mesele konumuzun sınırlarını aşabileceği için bu kadarla yetinmeyi uygun görüyoruz.

2. NÛR SÛRESİ 61. ÂYET

Âyet metni ve meali şöyledir:

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ أَيْمَانَكُمْ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ بَيِّنٌ لَكُمْ لِكُلِّ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur. Kendi evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde ya da dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin. İşte Allah, düşünesiniz diye âyetleri size böyle açıklar.” (Nûr 24/61)

Bizim bu âyette ele alacağımız ifadeler “...dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur...” kısmından ibarettir. Çünkü haremlik-selamlık çerçevesinde âyetten delil getirilen kısım burasıdır.

3. ÂYETİN NÜZÛL SEBEBİ

Bu âyetin nüzûlü hakkında çeşitli rivayetler nakledilmiştir. Âyetin genişliği esas alınarak âyetin her bir cümlesi içinde nüzûl sebeplerinden bahsedilmiştir. Bununla birlikte biz burada konuyu dağıtmadan kısaca âyetin nüzûl sebeplerine değineceğiz.

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre âyetin baş kısmında yer alan “*Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur.*” kısmında bahsedilen şey şudur: Müslümanlar körlerin, topalın ve hastanın yeme esnasındaki dezavantajlarını göz önüne alarak onlarla beraber yemeyi, malı batıl yolla yeme olarak telakki ediyorlardı. Çünkü bu kimseler sağlıklı insanlar gibi yemek yiyemiyorlar ve sağlıklı insanlar bu kimselerle yemek yerken onların yediklerinden fazla yiyebiliyorlardı. Bu husus Müslümanları rahatsız ediyor ve söz konusu kimselerle aynı sofraya oturmayı uygun bulmuyorlardı. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Said b. Cübeyr ve Dahhak'tan gelen bir rivayete göre âyette bahsedilen dezavantajlı kimseler, sağlıklı kimselerle yemek yemekten kaçınıyorlardı. Çünkü onlar diğer insanların kendilerinden tiksinti duyabileceklerini ve dolayısıyla kendileriyle yemek yemeyi kerih görebileceklerini düşünüyorlardı. Bunun üzerine de âyet nâzil oldu.

Mücahid'e göre ise âyet, bahsi geçen engelli kimselerin yine âyette zikredilen kimselerin evlerinde yemek yemelerine dair bir ruhsatı içermektedir.

Said b. Müseyyeb'den nakledildiğine göre Müslümanlar savaşa çıktıklarında evlerinin anahtarlarını -savaşa iştirak edemedikleri için- bu kimselere teslim ediyorlar ve onların kendi evlerinde yemek yemelerine müsaade ediyorlardı. Bununla birlikte bahsi geçen kimseler caiz olmayacağı gerekçesiyle bu evlerde yiyecek tüketmekten çekiniyorlardı. Bunun üzerine âyet nâzil oldu.

Ayette geçen “*Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur*” kısım ile ilgili olarak ise Katade ve Dahhak şöyle demiştir: Kinaneoğullarından bazı kimseler (Örnek olarak Leys b. Amroğulları) tek başlarına yemek yemeyi doğru bulmuyorlardı. Hatta sabahtan akşama kadar yemek önlerinde beklese dahi yemeğe el sürmüyorlardı. Bu kimseler nihayet akşam olur da kimseyi bulamazsa yemeği yerlerdi. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

İkrime'ye göre ise ensardan bir grup kimse misafir ağırladıklarında misafirleri kendileriyle birlikte sofrada yemeğe oturmamakça o sofradan bir şey yemezlerdi. Âyet nâzil olarak onların ister beraber isterse ayrı ayrı yemek yiyebileceklerine dair bir ruhsat verdi.⁹

⁹ Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâburî el-Vâhidî, *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an*, thk. Usâm b. Abdi'l-Muhsin el-Humeydân (Demmâm: Dâru'l-İslâh, 1992), 329-331.

4. MÜFESSİRLERİN ÂYETE YAKLAŞIMI

Bu kısımda da âyetin tamamı üzerinde durmayacağız. Çünkü bu durum çalışma ile hedeflediğimiz maksadı aşacaktır. Daha öncede ifade ettiğimiz üzere âyette yer alan “*Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur*” şeklindeki ifadenin haremlik selamlığa mevzu edilip edilemeyeceği yönü üzerinde durmayı amaçlamıştık. Bu çerçevede burada bazı müfessirlerin meseleye yaklaşımlarına değineceğiz:

Mukâtil b. Süleyman söz konusu ibareyi değerlendirirken Leys b. Amroğullarının yalnız başlarına yemek yemeyi kerih görmelerinden bahsetmiştir. Ayrıca Müslümanların bir yolculuğa çıktıklarında yiyeceklerini bir araya getirdikleri ve içlerinden biri dahi sofrada bulunmazsa yemek yemeyi doğru bulmadıklarını, bunu günah saydıklarını söylemiştir. İşte âyetin bu gibi durumları nakzettiğini belirtmiştir.¹⁰

Taberî “*Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur*” ibaresinin yorumu hakkında çeşitli görüşler bulunduğunu söylemiş ve bir kısım alime göre o dönemde bir gurup zenginlerin fakirlerle beraber yemek yemekten korktukları için (caiz olmayacağı gerekçesiyle) bundan kaçındıklarını aktarmıştır. Böylece onlara fakirlerle yeme ruhsatı verilmiştir. Taberî'nin verdiği nakillerden birine göre insanlardan bazıları tek başına yemek yemeyi uygun bulmuyordu. Böylece onlara tek başına yemek yiyebilecekleri söylendi. Ayrıca o, Kinaneoğullarının böyle bir geleneğe sahip olduklarını ve âyetin bu durumu nakz ettiğini ifade eden nakillere de yer verdiği gibi Araplardan bazıların misafir bulunmaksızın yemek yemediklerini ve âyetin buna işaret ettiğinin söylendiğini de ifade etmiştir.¹¹ Sonuçta Taberî Allah'ın topluca ya da ayrı ayrı yemek yemeye dair toplumda yer bulan yanlış tutumların ortaya çıkardığı zorluğu kaldırdığını beyan etmiştir. Âyeti bu çerçevede anlamının en doğrusu olacağını ifade etmiştir. Ayrıca o, âyetin fakirlerle bir arada yemek yemekten çekinen zenginler ya da tek başına yemek yemeyi doğru bulmayanlar için

¹⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmut Şehâte (Beirut: Dâru İhyâ' t-Türâs, 1423), 3: 209-210.

¹¹ Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî, *Câmiü'l-beyâni 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: 2001), 17: 375-377. Arap kabilelerinin kimilerinin yalnız yemek yemeyi caiz görmemelerine dönük tutumun Hz. İbrahim'den miras kaldığı söylenmiştir. Bk. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Beirut: Müessesetü'r-risâle, 2006), 15: 352.

indiğinin söylenebileceğini ancak bu rivayetlerin âyetin zahirinden anlaşılan mananın önüne geçemeyeceğini, âyeti tahsis edemeyeceğini söylemiştir.¹²

Mâverdî bu âyet ile ilgili beş görüş olduğunu ifade etmiş ve bu görüşleri sıralamıştır. Birincisi, ensar âyette bahsi geçen kimselerle beraber yemek yemeyi uygun görmüyordu. Çünkü onlar âmânın yemeğin güzel yerlerini yiyemeyeceğini, topalın yemek esnasında doğru düzgün sofraya iştirak edemeyeceğini ve hastanın da yemeği hakkıyla yiyemeyeceğini düşünüyorlardı. Böylece onlar, tek başına yemenin bunlarla yemekten daha faziletli olduğunu söylüyorlardı. Bunun üzerine âyet indi ve onların içinde buldukları bu zorluğu (buna dair yersiz düşünceleri) kaldırdı. Bu görüş İbn Abbas, Dahhak ve Kelbî'nin görüşüdür. İkincisi, kısıtlı kimselerin, âyette zikredilen kimselerin evlerinde yemek yemelerinde bir zorluğun olmadığı anlatılmaktadır. Bu görüş Mücahit'e aittir. Üçüncüsü, ensar savaşa çıktığında kısıtlı kimselere evlerini emanet ediyorlardı. Ancak onlar bu evlerde yemek yemeyi caiz görmüyorlardı. Böylece Allah, bu kimselerin gönül rahatlığı ile söz konusu evlerde yemek yiyebileceklerine izin verdi. Bu görüş Zührî'ye aittir. Dördüncüsü, âyet, kısıtlıların cihattan muaf olduklarını beyan etmektedir. Beşincisi, âyet, kısıtlıların davete yanlarındaki refakatçiler ile gitmelerinde bir mahsur olmadığını beyan etmektedir. Bu Abdulkerim'in görüşüdür. Mâverdî âyette geçen "arkadaşların evlerinde yeme" meselesinde ise iki görüşün olduğunu söyler: Birincisi, arkadaşı kendisine iştirak etsin etmesin davet yemeğinden yer. İkincisi, davet yemeği ya da başka bir yemeği arkadaşının evinde hazır bulduğunda yer.¹³ Râzî,¹⁴ Kurtubî¹⁵ ve İbn Kesir¹⁶ de bu âyetin tefsirinde yukarıda bahsedilen sebepleri zikretmişlerdir. Genel olarak klasik dönemde ilgili âyete yaklaşım buraya kadar serdettiğimiz görüşlerden ibarettir. Şimdi de âyetin çağdaş dönemde nasıl algılandığına bakalım:

Ayetin çağdaş dönemde nasıl anlaşıldığını anlamak için ilgili dönemde yazılan bazı tefsirlere başvurmak uygun olacaktır. Bu çerçevede çağdaş dönem müfessirlerinden Süleyman Ateş daha önce zikrettiğimiz sebepleri âyetin inişi hakkında serdetmiştir. "Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca

¹² Taberî, *Câmiü'l-beyân*, 17: 377.

¹³ Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn tefsiri'l-Mâverdî*, thk. es-Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahim (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, ts.), 4: 122-124.

¹⁴ Ebü Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddîn er-Râzî, *Tefsîr-i kebîr/Mefâtihi'l-gayb* (Beyrut Dâru'l-Fikr, 1981), 24: 34-37.

¹⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 15: 343-354.

¹⁶ Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Mustafa Seyyid Muhammed (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 10: 273-278.

yoktur” sözü hakkında ise ayrı tabaklarda ya da tek tabakta yemek yemeye ruhsat verilmiştir, demiştir. Buradan hareketle ayrı tabaklarda yemenin sağlığa daha uygun olacağını söylemiştir. İlâveten aile fertlerinin bir arada yemelerinin faydalarından bahsetmiştir.¹⁷ Ömer Çelik de tefsirinde âyetin nüzûl ortamı hakkında bilgiler vermiş ve klasik tefsirlerde mevzu edilen sebepleri zikrederek âyetin ilgili hususlar hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.¹⁸

İbn Âşûr, geleneksel yorumları kapsayan izahların ardından âyetin bir başkasıyla bir arada yemek yemeye mâni bir durumun olmadığını ümmete vaz’ ettiğini söylemektedir. O, âyette yer alan “صَدِيقٌ/sadîk” kelimesinin tek başına kullanımında tekil, çoğul; eril ya da dişil manayı kapsadığını, âyette yer alan izafet terkihi sebebiyle çoğul manayı içerdiğini söylemektedir.¹⁹ Dolayısıyla o, âyete doğrudan haremlik-selamlık yönüyle yaklaşmamaktadır. Ancak onun “صَدِيقٌ/sadîk” kelimesinin detayına dönük verdiği bilgiler ve diğerleri, âyetin ümmete genel adab-ı muaşerete dönük izahat yaptığına salık verdiği görüşüne sahip olduğunu göstermektedir.

İzzet Derveze âyetin kısıtlılara sağlanan bir kolaylık olduğuna dair nakilleri ya da cihada çıkanların geride kalanlara evlerini teslim etmeleri ile ilgili rivayetleri zikretmekle birlikte âyetin mutlak olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Ona göre bazı rivayetler âyetin içeriği ile uyum arz etmemektedir. Âyetin anlaşılabilmesi için siyakının dikkate alınabileceğine de işaret eden Derveze, bu durumda âyetin genel adab-ı muaşeret kaidelerini öğretmek için gelmiş olabileceğini zikreder. Böylece âyette erkeklere özel bir hitabın olmadığını, âyetin kadın erkek herkesi kapsadığını ifade ederek bahsi geçen kimselerin kadın erkek bir arada ya da ayrıca yemek yiyebileceklerine dair âyetin bir ruhsat içerdiğini söylemektedir. İzzet Derveze kadın ve erkeğin Resûlullah zamanında bir arada yemek yediklerine dair rivayetlerin yer aldığını da söyleyerek âyet ile uygulamanın örtüştüğünü ifade eder.²⁰

Çağdaş müfessirlerden Elmalılı Hamdi Yazır,²¹ Mevdûdi,²² Seyyid Kutub,²³ Sabûnî,²⁴ ve M. Sait Şimşek’in²⁵ tefsirleri de geleneksel yorumların

¹⁷ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990), 6: 212-214.

¹⁸ Ömer Çelik, *Hakk’ın Daveti Kur’ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsiri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 3: 544-546.

¹⁹ Muhammed Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, (Tunus: Dâru’t-Tûnûsiyye li’n-neşr, 1984), 18: 229-305.

²⁰ Derveze, *et-Tefsîru’l-hadis*, 8: 448-450.

²¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili* (Eser Neşriyat ve Dağıtım, yy.), 5: 3540-3541.

²² Ebu’l-Al’â Mevdûdi, *Tefhimu’l-Kur’an*, trc. Kurul (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 3: 565.

dışına taşmamaktadır. Böylece onlar, âyeti haremlik-selamlık ekseninde ele almadıklarını ihsas etmişlerdir. Ayrıca Kur'an Yolu tefsiri de bunlara ilave edilebilir. Zira orada da âyet haremlik ya da selamlık ile ilişkilendirilmemiş, daha önce -klasik tefsirlerde- zikri geçen beyanlar tekrarlanmıştır.²⁶ Meal yazarları da verdikleri manalarda haremlik-selamlığı çağrıştıracak bir tutum sergilememişler veya buna mesnet teşkil edebilecek bir açıklamaya girmemişlerdir.²⁷

5. GENEL DEĞERLENDİRME

Kur'an'ın anlaşılması her bir Müslüman için önem arz etmektedir ve bu Müslümanların öncelikli meselelerindedir. Bu sebeple her bir Müslümanın âyetleri anlama çabası makuldür. Bununla birlikte âyetlerin anlaşılmasında bir takım ön bilgiler önem arz etmektedir. Arap dili, âyetin nüzûl ortamı, Peygamber (s.a.s.) sözü, sahabe sözü ve diğer bazı unsunlar bu konuda örnek verilebilir. Dolayısıyla Kur'an'ı anlamada tek öncül Arapça değildir. Ya da âyetin mealini okumak mutlak ve doğru anlama için yeterli değildir. Özellikle âyetin indiği dönemde hangi soruna binaen nâzil olduğunu tespit, âyete anlam yüklemesi (murâd-ilâhî dışı yorum) yapmamak ya da âyeti yanlış yorumlamamak için önemlidir.

Konumuz gereği Nûr sûresi 61. âyet özelinde konuşacak olursak, ilgili âyetin esasında nâzil olduğu dönemin bazı problemlerini içerdiği anlaşılmaktadır. Bu bilgi âyetin nâzil olduğu tarihe gidilerek anlaşılmaktadır. Bu da ilgili dönemi bugüne aktaran rivayetler kanalıyla olmaktadır. Söz konusu rivayetler hesaba katılmadan âyet anlaşılmaya çalışıldığında günümüzde ortaya çıkan birtakım problemlerle âyet ister istemez ilişkilendirilebilmektedir. Ancak âyetleri ilgili tarihinden bağımsız anlamaya çalışmak -daha önce ifade ettiğimiz gibi- aslında âyetin gündeminde olmayan bir mesele ile âyet arasında bağ kurmaya varmaktadır. Bu da yorumcuyu âyetin ana maksadını aşan manaları âyetle ilişkilendirmeye itmektedir. Esasen bu yaklaşım âyetlerin sadece söz dizeminden hasıl olan mananın genel geçer bir söz olarak kabul edilmesi ve tarihi bağlamın göz ardı edilmesiyle ilgilidir. Halbuki Kur'an bir hitaptır. Bu

²³ Seyyid Kutub İbrahim, *Fî zilâli'l-Kur'an* (Kahire: Dâru's-ş-şurûk, 1412), 4: 2533-2534.

²⁴ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1981), 2: 349-350.

²⁵ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsir*, (İstanbul: Beyan Yayınları: 2012), 3: 499.

²⁶ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), 4: 100-101.

²⁷ Bk. Türkçe Kur'an Mealleri, "Ayet Karşılaştırma Nûr Suresi 61. Ayet", erişim: 23 Haziran 2019, <http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=24&ayet=61>.

yönüyle Kur'an'ın öncelikli muhatabı, nâzil olduğu dönemin insanları ve onları kuşatan çevredir. Söz konusu unsurlar hesaba katılmadan Kur'an metnin yorumuna tabi tutulması, aslında âyetin indiği dönemde problem olmayan bir konuya, âyetin çözüm getirdiği izlenimini doğurmaktadır. Belki bu tür yaklaşımlar ya da okumalar ilk bakışta kimi âyetleri anlamada bir problem teşkil etmeyebilir. Ancak böyle bir yaklaşıma kapı aralamak diğer bazı âyetlerin yorumlanmasında geri dönülmez hatalara sebebiyet verebilir. Dahası âyetleri anlamada doğru bir metodun olması, öncelikle Şâri'nin maksadının ortaya çıkması için elzemdir.

Nûr sûresi 61. âyetin doğru yorumlanabilmesi de ancak nâzil olduğu dönemin bilgisi ile mümkündür. İlgili dönemde haremlik-selamlık toplumunda bir problem olarak görülmemektedir. İnsanlar kadın-erkek bir arada bulunabilme ya da yemek yeme konusunda bir tereddüt yaşamamaktadırlar.²⁸ Hal böyleyken Nûr sûresi 61. âyetin, olmayan bir problemi çözdüğüne dair iddia makul görünmemektedir. Haremlik-selamlık olsa olsa nüzûl ortamı -ilgili âyetin-sonrasının bir problemidir.²⁹ Yani yabancı kadın ve erkeğin bir arada yemek yemesinin caiz olup olmaması meselesi sonraki dönemlerin problem olarak gördüğü bir mevzudur. Dolayısıyla âyetin sonraki dönemlerin problemlerini doğrudan çözdüğünü söylemek kanaatimize göre doğru bir anlama metodu değildir. Bununla birlikte haremlik-selamlık mevzuunda söz konusu âyet, bu konu ile ilişkilendirilebilecek diğer naslara ilaveten kullanılabilir. Ancak sadece bu âyetten yola çıkarak ilgili mevzuyu çözmek kanaatimize göre âyetleri anlamada -önü alınamaz- yorum çeşitliliğine salık verecektir.

Kanaatimize göre haremlik-selamlık konusu Nûr sûresi 61. âyetin yanı sıra hicap âyeti, giyim-kuşamla ilgili âyetler; bu minvalde serdedilen hadisler, rivayetler ve günümüzün örfü, yaşam biçimi gibi unsurlar esas alınarak bütüncül bir şekilde ele alınmalıdır.

²⁸ İlgili dönem hakkında geniş bilgi için bk. Ayşe Gültekin, "Mahremiyet Algımızı Etkileyen Dini Metinler ve Kadın Açısından Mahremiyetin Mahrumiyete Dönüşmesinin Sebepleri", *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu Bildirileri (27-29 Mart 2015 -II- Samsun)* ed. Yavuz Ünal v.dğr., (Samsun: 2016), 213-247; Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, 8: 450-451.

²⁹ Bu konuda Ahzab sûresi 53. âyet de değerlendirme konusu yapılabilir. Âyet mealen şöyledir: "Ey inananlar! Peygamber'in evlerine, yemeğe çağırılmaksızın vakitli vakitsiz girmeyin; fakat davet edilseniz girin ve yemeği yiyince, dağılın. Sohbet etmek için de girip oturmayın. Bu haliniz Peygamber'i üzüyor, o da size bir şey söylemeye çekiniyordu. Allah gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamber'in eşlerinden bir şey isteyeceğinizde onu perde arkasından isteyin. Bu sayede sizin gönülleriniz de onların gönülleri de daha temiz kalır. Bundan sonra ne Allah'ın Peygamber'ini üzmeniz ve ne de O'nun eşlerini nikahlamanız asla caiz değildir. Doğrusu bu, Allah katında büyük şeydir."

SONUÇ

Nûr sûresi 61. âyet, pasajda bahsi geçen kimselerin birbirlerinin evlerinde ayrı ya da beraber yemek yiyebileceklerine, bu konuda herhangi bir mahzurun olmadığına salık vermektedir. Âyetin nüzûl ortamını aktaran rivayetlerden anlaşıldığına göre ilgili dönemde âyette bahsi geçen kimselerin örfen ya da kendi kişisel bakış açılarından kaynaklı ilgili kimselerle beraber yemek yemede ya da birbirlerinin evlerinde -ev sahibi olmadan- yemek yeme konusunda bir endişeleri söz konusudur. Bu evhamın yersiz olduğu ve ilgili kimselerin çekinmeden birbirlerinin sofrasından istifade edebileceği anlatılmaktadır. Günümüzde kimi müfessirlerin/yorumcuların ya da araştırmacıların söz konusu âyeti doğrudan haremlik-selamlık mevzuuna dönük yorumlamaları kanaatimize göre zorlamadır. Haremlik-selamlık mevzuunda müstakil çalışma yapan bir kimse, elbette ilgili âyete ve âyetin nâzil olduğu dönemdeki uygulamalara atıf yapabilir. Bu çerçevede bu kimse Nûr sûresi 61. âyeti yan unsur olarak delil çerçevesinde kullanabilir. Ancak ilgili âyetin nüzûl ortamından koparılarak çağdaş dönemin sorununu doğrudan çözen bir ve tek âyet gibi ifade edilmesi kanaatimize göre Kur'an metninin yorumlanması meselesinde doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü bu bakış, söz konusu âyetin yorumunda olmasa bile diğer bazı âyetlerin yorumlanmasında yanlış çıkarımlara sebep olabilecek ve Şâri'nin kastetmediği manaların yine Şâri' tarafından ilgili pasajlar yoluyla söylendiği zehabına yol açabilecektir. Bu tür bir yaklaşımın iyi niyetli de olsa kabul edilemeyeceği açıktır.

KAYNAKÇA

- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990.
- Atmaca, Gökhan. *Hz. Ömer'in Kur'an Anlayışı ve Tefsir İlmine Katkıları*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Cerrahoğlu, İsmâil. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammad el-Fârâbî. *es-Sıhah tâcü'l-luga ve sıhâhi'l-arabiyye*. Thk. Ahmed Abdülgafur Atar. Beyrut: 1990.
- Çelik, Ömer. *Hakk'ın Daveti Kur'an-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.

- Demirci, Muhsin. “Esbâb-ı Nüzûl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 360-362. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Ebu'l-Al'â Mevdûdî. *Tefhimu'l-Kur'an*. Trc. Kurul. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Elmalı'lı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. Eser Neşriyat ve Dağıtım, ts.
- Gezer, Süleyman. “Metin-Yorum İlişkisi Çerçevesinde (13) Ra'd Suresinin 41. Ayeti”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 8/4, (2008): 147-159.
- Gültekin, Ayşe. “Mahremiyet Algımızı Etkileyen Dini Metinler ve Kadın Açısından Mahremiyetin Mahrumiyete Dönüşmesinin Sebepleri”. *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Alguları Sempozyumu (27-29 Mart 2015 -II- Samsun)*. Ed. Yavuz Ünal v.dğr., 213-247. Samsun: 2016.
- Türkçe Kur'an Mealleri, “Ayet Karşılaştırma Nûr Suresi 61. Ayet”. Erişim: 23 Haziran 2019.
<http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=24&ayet=61>.
- Dailymotion, “Nûr 61 ve Haremlik Selamlıkla İlgili Bir Anı”. Erişim: 12 Şubat 2018. <https://www.dailymotion.com/video/x14d6zz>.
- Youtube, “İslam'da Kadın”. Erişim: 22 Haziran 2019.
<https://www.youtube.com/watch?v=guG5JPOjzJ0>.
- Youtube, “Bırakın Şu Ayeti Diyenlere Cevap Mehmet Okuyan”. Erişim: 12 Şubat 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=JzTfK4-m-GU>.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tûnûsiyye li'n-neşr, 1984.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ömer. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*. Thk. Mustafa Seyyid Muhammed. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.
- Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadreddin Gümüş. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006.
- M. Sait Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib. *en-Nüket ve'l-uyûn tefsîri'l-Mâverdî*. Thk. es-Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahim. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.
- Muhammed İzzet Derveze. *et-Tefsîru'l-hadîs*. Kahire: Dâru İhyâi'l-kütübi'l-arabiyye, 1383.
- Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. Thk. Abdullah Mahmut Şehâte. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak: Tefsirde Anakronizme Ret Yazıları*. Ankara: Ankara Okulu, 2017.
- Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddîn. *Tefsîr-i kebîr/Mefâtihi'l-gayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1981.
- Serinsu, Ahmet Nedim. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Rolü*. İstanbul: 1994.
- Seyyid Kutub İbrahim. *Fî zilâli'l-Kur'an*. Kahire: Dâru'ş-şurûk, 1412.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî 'ulumi'l-Kur'an*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Kahire: 1985.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Câmiü'l-beyâni 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Kahire: 2001.
- Vâhîdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâburî. *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an*. Thk. Usâm b. Abdî'l-Muhsin el-Humeydân. Demmâm: Dâru'l-Islâh, 1992.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-irfân fî 'ulumi'l-Kur'an*. Mısır: ts.